

Woodsia ilvensis (L.) R. Br.
Rozrzutka brunatna

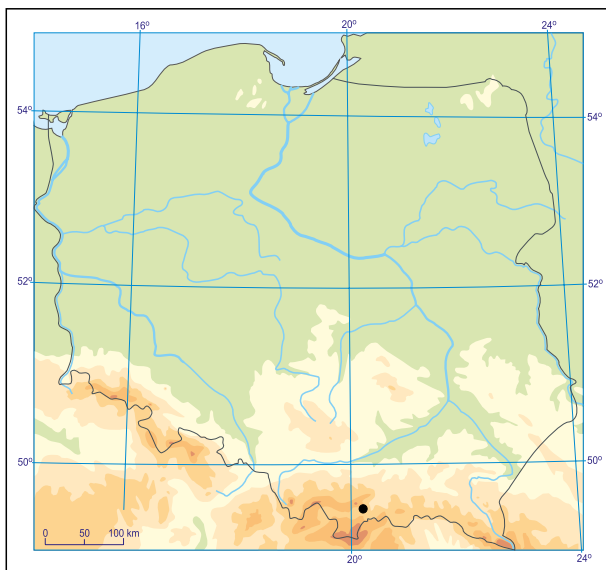
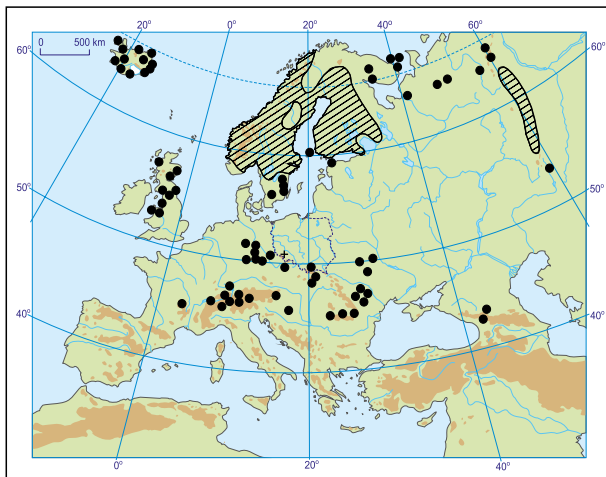
Rodzina: *Athyriaceae* – wietlicowate

Status

W Polsce gatunek krytycznie zagrożony. W krajach ościennych: silnie zagrożony w Niemczech, zagrożony w Czechach i na Słowacji, ginący na Ukrainie.

Rozmieszczenie geograficzne

Gatunek o zasięgu arktyczno-alpejskim, cyrkumpolarnym, występujący w Europie, Azji i Ameryce Północnej. W Europie rozrzutka brunatna rozpowszechniona jest w Skandynawii; rozproszonymi góorskimi stanowiskami sięga ku południowi po Pireneje, Alpy, Sudety, Karpaty Południowe i Kaukaz (Meusel i in. 1965; Hultén, Fries 1986).

Występowanie w Polsce

Gatunek podany z 3 stanowisk, z których do dziś utrzymało się tylko 1. Na początku XIX w. odkryto stanowisko w Sudetach w Górach Sowich koło Jugowic, na wysokości około 500 m n.p.m. (Wimmer 1845; Fiek 1881). W XX w. wielokrotnie poszukiwany tam przez botaników, jednakże bez rezultatu. Z końcem XIX w. rozrzutka brunatna rosła we wsi Masłowiczki między Miastkiem i Bytowem na Pomorzu, na murku śródpolnym (Ascherson, Graebner 1898–1899; Müller 1904), później nieobserwowana. Jedyne istniejące stanowisko, znane od 1966 r. (Kornaś 1966), znajduje się w Gorcach na górze Wdżar koło Kluszkowiec, na wysokości 760–765 m n.p.m. Najbliższe polskiemu stanowiska leżą w słowackiej części Tatr (Pawłowski 1956; Dostał 1989).

Fot. 14. *Woodsia ilvensis* na górze Wdżar w Gorcach (2010)

Siedlisko i fitocenozy

Rośnie w niższych położeniach górskich, na piargach i w szczelinach skał bezwęglanowych: andezytach, gnejsach, granitach, w miejscach silnie nasłonecznionych, na glebach o odczynie kwaśnym (Zarzycki 2008b). Są to siedliska zespołów ze związku *Androsacion vandellii* (Matuszkiewicz 1981). *Woodsia ilvensis* i *Asplenium septentrionale* są gatunkami charakterystycznymi tej grupy zbiorowisk. Na górze Wdżar gatunki te nie występują razem, a w szczelinach skał obok *Woodsia ilvensis* rośnie obficie rojnik pospolity *Jovibarba sobolifera*.

Morfologia i biologia

Paproć drobna, o wysokości 5–10(20) cm i średnicy kępek 1–5(20) cm. Hemikryptofit. Ogonek liściowy czerwobrnatny, błyszczący, opatrzone kolankiem. Liście podługne, podwójnie pierzaste; ogonek i blaszka bardzo gęsto pokryte łuskami. Roślina górską (regłowa), światłolubna, znosząca jedynie słabe ocienienie. Zarodniki dojrzewają w lipcu i sierpniu.

Charakterystyka populacji

Populacja na Wdżarze liczy około 100 małych kęp, skupionych na powierzchni kilkudziesięciu metrów kwadratowych. Kontrole prowadzono w latach 1990–2001 (K. Zarzycki, mat. npl.) oraz w latach 2002–2010 (w latach 2002–2005 w ramach ogólnopolskiego monitoringu przyrodniczego; I. Wróbel, mat. npl.). Osobniki rosnące w szczelinach skałek andezytowych (około 30 roślin) są niewielkie, zwykle mają jedynie po kilka liści, nieliczne osiągnęły średnicę powyżej 10 cm; wśród paproci rosnących na gruzie skalnym gromadzącym się u podnóża skałek (około 70 roślin), oprócz osobników drobnych zanotowano także większe, tworzące wyraźne kępy o średnicy kilkunastu centymetrów, a kilka kęp osiągnęło średnicę 20 cm (I. Wróbel, mat. npl.). Wyda-

je się, że w ciągu ostatniego półwiecza wielkość populacji nie zmieniła się. Nadal nie obserwuje się zajmowania przez *Woodsia ilvensis* szczelin skał andezytowych w sąsiednim nieczynnym kamieniołomie (Fabiszewski, Zarzycki 2001).

Zagrożenie i wskazania ochronne

Paproć krytycznie zagrożona w Polsce i krajach ościennych. Od 2004 r. w Polsce objęta jest ochroną prawną. Jedyna w naszym kraju, mała, silnie izolowana populacja *Woodsia ilvensis* zagrożona jest zwiększającym się ocienieniem przez rozrastające się krzewy i rośliny zielne, a także przez pobliski drzewostan sosnowy pochodzący z nasadzenia. W ostatnich latach dodatkowym zagrożeniem stało się zagospodarowanie turystyczno-rekreacyjne okolicy góry Wdżar. Stanowisko rozrzutki znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie terenów narciarskich i popularnego punktu widokowego. Dla zachowania populacji konieczne jest z jednej strony zabezpieczenie przed przypadkowym zniszczeniem, a z drugiej prowadzenie zabiegów czynnej ochrony biotopu. Dotychczas okresowo usuwane są krzewy i wysokie byliny. Kilkakrotnie podejmowane próby wsiewania zarodników w szczeliny skał nie dały pozytywnych rezultatów. Utworzenie na Wdżarze rezerwatu florystyczno-geologicznego, planowane od końca lat 90. XX w., staje się coraz trudniejsze do zrealizowania.

Iwona Wróbel, Kazimierz Zarzycki i Jerzy Fabiszewski

Summary

Woodsia ilvensis is known in Poland from the only one location in the Gorce (Western Carpathians). The population of this fern is small and threatened with destruction. Active conservation measures should be focused on removing expansive shrubs and tall perennials.

Woodsia alpina (Bolton) S. F. Gray

Rozrzutka alpejska

Rodzina: *Athyriaceae* – wietlicowate

Status

W Polsce gatunek krytycznie zagrożony. W krajach ościennych: rzadki w Niemczech, wyginął w Czechach, krytycznie zagrożony na Słowacji, ginący na Ukrainie.

Rozmieszczenie geograficzne

Woodsia alpina jest gatunkiem o zasięgu wokółbiegunowym obejmującym Europę, Azję i Amerykę Północną. W Europie występuje na północy oraz w Pirene-

jach, Apeninach, Alpach, Sudetach i Karpatach (Chater 1993b; Hegi 1984).

Występowanie w Polsce

Rozrzutka alpejska jest arktyczno-alpejskim reliktem glacialnym. Rośnie na pojedynczych stanowiskach w Sudetach i w Tatrach. Z Sudetów podana została z jednego stanowiska w Małym Śnieżnym Kotle w Karkonoszach (Fiek 1881; Schube 1898; Šourek 1969). Stanowisko to, znane od początku XIX w., obserwowano w latach 1985–1990 (Fabiszewski 1985). Inne podawane z Karkonoszy stanowiska – południowa część Śnieżki i masyw Pradziada – leżące po stronie czeskiej (Fiek 1881; Šourek 1969) wyginęły (Holub, Procházka 2000). W Tatrach znana jest z 3 stanowisk: Suchy Wierch, 1480 m n.p.m.